

ЖИТТЄВА НЕКОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ.

Крижанівська О.П.

к. філос. н., доц.,

Степаненко Г. В.

магістр

В статті аналізується якість виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках та інтернатах; розглядається життєва некомпетентність випускників інтернатних закладів.

In this article is analyzed the quality of upbringing of orphans and kids devoid of parental care in orphanages and orphans' asylums, examined life incompetence of graduates of institutions for orphans

У статті аналізується якість виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках та інтернатах; розглядається життєва некомпетентність випускників інтернатних закладів.

Ключові слова: життєва компетентність; життєтворчість; заклади інтернатного типу; діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

Актуальність Останніми роками українське суспільство зазнає постійних трансформацій. Відбувається зміна усталених стереотипів та ціннісних координат. На перше місце постає не просто життя людини, а мистецтво жити, духовний світ, здібності та самосвідомість особистості, що дають їй змогу творчо та відповідально вибудовувати своє власне життя.

В наш час, час криз та нестабільності, головною метою є виховання стійкої особистості, життєво компетентного громадянина, який здатний творчо та відповідально приймати рішення, самостійно творити своє власне життя та історію держави.

Така концепція особистого життєтворення проголошується і в сучасній соціальній роботі, що призводить до суттєвих змін у системі виховання та роботи з дітьми, які з різних причин, залишились без опіки батьків.

Природним середовищем виховання дитини є сім'я, яка є провідним мікрофактором соціалізації особистості. Проте за неможливості, виховання дитини в родині обов'язок піклування за нею покладається на державу, яка, в свою чергу, має забезпечити дитині максимально можливий рівень розвитку.

Раніше обов'язок держави по вихованню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування виконувала досить розгалужена система інтернатних закладів, в яких діти мали дах над головою, отримувати все необхідне для життя та навчання.

Проте цього не достатньо для формування повноцінної, всесторонньо розвиненої особистості. Сьогодні система

інтернатних закладів не справляється із завданням підготовки дітей до самостійного життя, тому досить гостро стоїть питання реформування даної системи, що передбачає ліквідацію інтернатів та розвиток сімейних форм виховання дітей.

Предметом дослідження виступають життєва компетентність особистості, що включає в себе знання, уміння та навички, які дають можливість індивіду бути самостійним та відповідальним за свої вчинки членом суспільства.

Мета дослідження полягає в аналізі якості надання можливостей набутти дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, що перебувають в закладі інтернатного типу, життєвої компетентності у вигляді знань, умінь та навичок необхідних для самостійного та відповідального життя в суспільстві.

Аналіз наукової літератури, теоретико-методологічна база дослідження

Вивченням життєвої компетенції як необхідного фактору повноцінної особистості займаються багато сучасних дослідників. Шаповал Л. О. визначає основою життєтворчості та життєвої компетенції побудову власного «Я» виходячи з потенціалу особистості, її духовного світу та світогляду, Погоріла І. акцентує увагу на виховному просторі, який сприяє набуттю дитиною життєвої компетенції, Єрмаков І. Г. та Пузіков Д. О. обґрунтовують зв'язок життєвої компетентності з життєтворчістю, життєстійкістю та життєздатністю особистості. Проблему розвитку дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в умовах загального та

тривалого утримання досліджують у своїх працях Бевз Г. М. та Боришевський М. Й., значний вклад у розробку соціальної роботи з дітьми зробила також Безпалько О. В..

Основний зміст статті. Кабінетом Міністрів України, ще від 11 травня 2006 року було схвалено Державну програму реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Метою якої є реалізація права на розвиток у сім'ї та створення умов для реалізації державних гарантій і конституційних прав кожної дитини.

До основних державних закладів опіки та піклування відносяться дитячі будинки (державні виховні заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) та школи-інтернати (державний навчально-виховний заклад для дітей-сиріт, з неповних сімей, а також дітей які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, втрати з ними зв'язків, позбавлення батьківських прав), в них діти можуть виховуватись і навчатись від 3 до 17 років. Ці заклади займають провідне місце у системі опіки та піклування.

За дорученням прем'єр-міністра М. Азарова, міністри і глави адміністрацій мають передбачити у проекті Держбюджету на 2011 рік витрати на будівництво нових приміщень для дитбудинків та інтернатів. Така увага високо посадовця до інтернатних закладів, в цілому, суперечить розвитку сімейних форм виховання для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, пріоритетність яких визначено статтею п'ятою Сімейного кодексу України.

Як свідчать численні дослідження, виховання повноцінної, життєво компетентної особистості в умовах інтернатного закладу практично неможливе, адже переважна більшість вихованців зазнають різних видів деривації, тобто позбавлення або обмеження життєво важливих потреб.

Відомий американський психолог Абрахам Маслоу, створюючи свою теорію мотивацій, визначив ієрархію потреб людини, за якою вони поділяються на 5 рівнів:

1. Фізіологічні: спрага, голод, статевий потяг.
2. Екзистенційні: безпека існування, комфорт, постійність устрою життя.
3. Соціальні: соціальні зв'язки, спілкування, прив'язаність, опіка над іншими та увага до себе, спільна діяльність.
4. Престижні: самоповага, повага зі сторони інших, визнання, досягнення успіху та високої оцінки.
5. Духовні: пізнання, самоактуалізація, самовираження.

Задоволення потреб вищого рівня залежать від якості задоволення потреб попередніх рівнів.

Задоволення найнижчого рівня - фізіологічних потреб дітей, що виховуються в інтернатних закладах регулюється та контролюється Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування» за яким допомога та утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, не можуть бути нижчими за встановлені мінімальні стандарти, що забезпечують кожній дитині рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку на рівні, не нижчому за встановлений прожитковий мінімум для таких осіб. [1]

Безпека існування, комфорт, постійність устрою життя забезпечуються через сталий розпорядок дня, та задоволення фізіологічних потреб. Проте, дотримання чіткої регламентації часового розпорядку та отримання мінімуму, для життєдіяльності, знижують у вихованців інтернатних закладів формування активного ставлення до життя, формують споживацьку позицію та не створюють умов для розвитку навичок прийняття самостійних рішень.

Таким чином, випускаючись з інтернатного закладу, індивід виявляється не пристосованим до самостійного життя. Випускник не здатний самостійно приймати відповідальні рішення, не має навичок самообслуговування та хисту до самонавчання. Такі діти не мають елементарних умінь прати, готувати собі їжу та не мають звички прибирати за собою.

Також в самостійному житті у них виникають серйозні фінансові проблеми, оскільки самостійне забезпечення себе потребує наполегливості, ціленаправленості, відповідальності. Крім того відсутнє розуміння раціонального використання зароблених коштів, планування місячного бюджету, та розставлення пріоритетів витрат. Як наслідок виховання споживацького ставлення до життя, виникають економічні проблеми, на базі яких формується нове покоління потенційно неблагополучних сімей, та дітей, позбавлених батьківського піклування. Як свідчить статистика, після виходу з інтернату, кожна п'ята дитина стає бомжем.[5]

Що ж до соціальних потреб, то проживання та постійне перебування в обмеженому комунікаційному просторі призводить до стирання особливостей дитини та інтеграції її у однорідну сіру масу. Таке безперервне знаходження в закритому,

ізолюваному від стороннього впливу середовищі призводить до конформізму дітей, тобто до такої позиції, коли індивід свідомо приймає погляди, цінності та норми поведінки певної соціальної групи під тиском зовнішніх умов та обставин всупереч власним переконанням. Конформізм являє собою соціально-психологічну позицію особистості, що виявляється у схильності уникати самостійних рішень та в пасивній, пристосовницькій орієнтації на сприймання готових стандартів поведінки, оцінок тощо.

Така позиція дитини, може призвести в майбутньому до маніпулювання нею з боку інших людей, задоволення їх власних потреб за рахунок випускника інтернату. Так, згідно дослідженням, кожний другий вихованець інтернатного закладу чинить злочин. Зазвичай протиправні дії чиняться «за компанію» або під тиском іншої особи.[5]

Також у дітей, що виховувались у закладах інтернатного типу спостерігається закомплексованість, невпевненість в собі та тривожність, несформованість «Я» образу, що відноситься до двох останніх рівнів потреб – потреб престижу та духовних.

Характер самоствердження особистості, сутність її життєвотворчості можуть бути визначені завдяки аналізу прийнятих нею рішень у межах вільних виборів, які можливі у її соціальному стані, а також за ступенем активності, нешаблонності, оригінальності, яку особистість проявляє у процесі виконання соціальних ролей. [2,15с.]

Проживання в інтернатному закладі: постійне перебування в ізолюваному комунікативному середовищі, чіткий режим дня, забезпечення прожитковим мінімумом зводить до нуля активне ставлення дитини до життя. Вона не має змоги аналізувати можливості та обирати той чи інший варіант розв'язку проблеми., оскільки інтернатний режим спрямований на чітку регламентацію поведінки вихованців, чим і обмежується життєвий потенціал дітей.

В таких умовах у дитини не формується творчий підхід до подолання перешкод на життєвому шляху, тому кожна перешкода в майбутньому буде супроводжуватись страхом, панікою, глибокими емоційними переживаннями.

Система інтернатних закладів існує в Україні понад 80 років. Методи та засоби, які були дієві на початку функціонування даної системи, на сьогодні вже застаріли та не забезпечують у максимальній мірі виживання та здоровий розвиток своїм вихованцям.

Для формування у дітей життєтворчої стратегії життя, виховна система повинна бути спрямована на виховання дитини, як

суб'єкта власного життя, оволодіння нею життєвої компетентності.

Життєва компетентність – це здатність особистості приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Поняття компетентності передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, необхідних людині для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій, щоб створити кращі умови для себе в конструктивній взаємодії з іншими.

Виховний простір, націлений на вироблення життєвої компетентності, на думку І. Погорілої, має бути побудований на таких принципах:

- 1) організація всього життя дитини;
- 2) принцип суб'єктності (передбачає самоактуалізацію учнів, набуття ними ціннісного суб'єктного досвіду);
- 3) принцип рефлексії;
- 4) ставлення до дитини як до особистості;
- 5) принцип діалогічності, позиційності;
- 6) принцип більшої цінності питань, проблем, ніж готових рішень, готового знання;
- 7) принцип пріоритетності творчої діяльності над репродуктивною;
- 8) принцип софійності (філософське бачення проблем життя);
- 9) принцип духовності, духовного освоєння світу [3].

Досягнення цього можливе за умови відмови від завдання формувати особистість, натомість має постати задача створення умов для самостійного формування дитиною своєї індивідуальності. Таке послаблення контролю і водночас збільшення індивідуальної роботи, виходячи з особистості дитини, її духовного світу, світогляду, цілей, розуміння нею сенсу життя, неможливе за умов виховання в інтернатному закладі.

Як зазначив керівник служби у справах дітей КМДА Кулеба М., сьогодні майже всі інтернати розраховані на велику кількість дітей, тому, навіть за великого бажання, приділити однакову увагу всім вихованцям та сформувати особистість дитини стає завданням просто нереальним. Щоб задовольнити всі фізичні та психологічні потреби дитини, позбавленої батьківської опіки, сирітські заклади мають стати більш наближеними до дитячих будинків сімейного типу. "Першим кроком має бути зменшення кількості дітей на один такий заклад».[4]

Виховання у дитячому будинку сімейного типу дасть можливість приділити дитині достатню увагу та любові, допомогти їй у формуванні життєво необхідних умінь,

навичок та якостей характеру, які допоможуть їй у майбутньому самостійно вибудувати своє власне життя. Максимально наближена до родинної атмосфера забезпечить гармонійний розвиток життєво компетентної особистості.

Висновки та рекомендації. Таким чином, проаналізувавши ступінь задоволення потреб дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, та рівень знань, умінь та навиків, які вони отримують у закладах інтернатного типу, можна зробити висновок, що виховання в них не відповідає запитам сучасного суспільства у формуванні компетентної, відповідальної особистості.

Отже необхідно спрямувати зусилля на формування та розвиток інноваційних форм виховання дітей, спрямованих на забезпечення конституційних прав дітей, їхнього гармонійного фізичного, психологічного та морального розвитку, виховання свідомих, життєво компетентних громадян, які активно прийматимуть участь у розбудові сильної України.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року N 2342-IV <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2342-15> Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134с.
2. Єрмаков І. Г. Життєвотворчі виміри виховного простору // Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 224 с.
3. Погоріла І. Педагогіка життєтворчості – концептуальна основа виховних систем // Вересень. – 2004.- № 1-2. – с. 60-69.
4. Українське національне інформаційне агенство 30.09.2010 р. <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=945592>
5. <http://onehope.com.ua/ukr/>